

1946 Seçim Kanunu

Osmanlı Devleti döneminde ilk seçimler “Meclis-i Mebusan” için 18 Mart 1877 tarihinde yapılmıştır. Ancak seçimler 23 Aralık 1876 tarihli Kanun-i Esasi’deki hükümlere göre değil, ondan önce yürürlüğe giren 29 Ekim 1876 tarihli *Meclis-i Umumi’nin Suret-i İntihabına ve Tayinine Dair Talimat-ı Muvakkate* başlıklı, 7 maddelik geçici talimat uygulanarak yapılmıştır. Sözkonusu “Talimat” Kanun-i Esasi’de bulunmamasına rağmen iki dereceli seçim öngörmüştür. İlk seçimlerde zaman darlığından dolayı daha önce seçilmiş idare meclisleri üyeleri, İstanbul dışında, ikinci seçmen kabul edilmiş ve mebuslar ikinci seçmenler tarafından seçilmiştir. İstanbul’da ise gerçek bir iki dereceli seçim yapılmıştır. 23 Nisan 1920’de toplanan ilk TBMM Osmanlı Meclis-i Mebusan üyelerinden Ankara’ya gelebilecekler ile her livadan seçilecek beşer kişiden oluşmuştur. Bu seçimlerde de ikinci seçmenleri seçmek için yeni seçimler yapılmamış, daha önceden seçilen idare heyeti üyeleri tarafından seçim yapılmıştır. Cumhuriyeti de ilan edecek olan ikinci Meclis 1 Nisan 1923 tarihinde yeni dönemde olağan yapılacak ilk seçimlerine gitme kararı aldıktan 2 gün sonra 3 Nisan 1923 tarihinde, Osmanlı Döneminde çıkarılan “*İntihabı Mebusan Kanunu Muvakkat*”in bazı maddelerinde değişiklik öngören 320 sayılı Kanunu çıkarmıştır. TBMM 14.12.1942 tarihinde 4320 sayılı Mebus Seçimi Kanunu’nu çıkarıncaya kadar “İntihabı Mebusan Kanunu Muvakkat” yapılan ek ve değişikliklerle birlikte uygulanmıştır. Tek parti döneminin sonlarına doğru çıkarılarak uygulanan “Mebus Seçimi Kanunu” ise uzun ömürlü olamamış ve çok partili yaşama geçme çabalarının sonunda yerini önce 05.06.1946 tarihli ve 4918 sayılı Milletvekilleri Seçimi Kanunu’na ve ardından 16.02.1950 tarihli ve 5545 sayılı Milletvekilleri Seçimi Kanunu’na bırakmıştır.

Türk siyasal yaşamında çok partili siyasal yaşama II. Meşrutiyet döneminde geçilmiştir. İstanbul’daki Meclis-i Mebusan için seçilen üyelerle Anadolu’da yapılan seçimler sonunda belirlenen üyelerin karmasından oluşan birinci TBMM’de de birinci ve ikinci gruplar adı altında değişik siyasal görüşler temsil edildiğinden bir tür çok partili yaşamın burada da varlığını kabul etmek gerekir. Daha sonraki dönemde Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) devrimleri yerleştirme amacıyla partiler üstü bir politika izlemeye çalışmış ve bu yüzden yeni partiler kurulmamıştır. Bu durum Cumhuriyetin ilk dönemlerinde çok partili yaşama karşı olunmasından kaynaklanmamaktadır; Cumhuriyeti kuran kadroların amacı uygun ortam bulunduğu çok partili bir demokratik rejimin inşasıdır. Bunun kanıtı 1946 yılına gelinceye kadar iki kez çok partili yaşama geçiş denemesi yaşanmış olmasıdır. İlk olarak 17 Kasım 1924 tarihinde [Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası](#) (TCF) kurulmuş ancak Şeyh Sait ayaklanmasından sonra çıkarılan Takrir-i Sükûn Kanunu hükümlerine dayanarak 3 Haziran 1925 tarihinde Bakanlar Kurulu kararıyla kapatılmıştır. 1929 Dünya Ekonomik Buhranı’ndan sonra, Mustafa Kemal Atatürk, yakın arkadaşı Ali Fethi Bey’e 12 Ağustos 1930 tarihinde [Serbest Cumhuriyet Fırkasını](#) kurdurmuş ancak beklenmeyen gelişmeler üzerine 17 Kasım 1930 itibarıyla parti merkez heyeti tarafından partinin feshedilmesine karar verilmiştir. 1930’lu yılların ortalarında Avrupa’da ortaya çıkan faşist rejimler ve 1930’lu yılların sonunda başlayan II. Dünya Savaşı çok partili yaşam denemelerinin savaş sonrasına ertelenmesine neden olmuştur.

1. Dünya Savaşı sonrasında dünya sosyalist ve kapitalist olmak üzere iki kampa bölünmüş ve bu kutuplar arasında bir soğuk savaş başlamıştır. Türk devrimi, II. Meşrutiyetten başlayarak *birburjuva demokratik devrim*i biçiminde ortaya çıkmıştır. 1924 ve 1930 yıllarındaki çok partili yaşam denemeleri de bu devrimin birer bileşenidir. Bu devrimin doğal uzantısı olarak Türkiye II. Dünya Savaşı sonrasında da Sosyalist-Komünist Doğu ile Demokratik-Kapitalist Batı kamplaşmasında “*Batı*” kampında yerini almıştır. Batı demokrasilerinin II. Dünya Savaşı’ndan galip çıkması, Savaş sonrasında Batı’da Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu gibi uluslararası teşkilatların kurulmasıyla sonuçlanmıştır. Türkiye bu ittifak içinde yer almış ve 26 Haziran 1945

Birleşmiş Milletler Antlaşması'nı imzalamıştır. Türkiye'nin "Batı" ittifakı içinde yer alması demokratik bir siyasal rejimi benimsemesini zorunlu kılmıştır. Liberal demokratik sistem yönünde açık bir tercihin sonucu olarak tek parti rejimine son vererek demokratik bir rejim inşa etmek gerekmiş ve bu çerçevede II. Dünya Savaşı sonrasında çok partili yaşama yönelme çabaları hız kazanmıştır.

Tek parti döneminin etkin figürlerinden İsmet İnönü çoğulcu bir demokratik sistem inşası yönündeki isteğini değişik konuşmalarında belli etmiştir:

Çok yakın bir tarihte, hakiki halk iradesi ve halk murakabesinin kendi memleketimiz bünyesinde de tahakkuk etmiş olduğunu göreceksiniz (İstanbul Üniversitesi 6 Mart 1939).

Siyaset ve fikir hayatımızda demokrasi prensiplerinin daha geniş ölçüde memleketimizde hüküm süreceğini müjdelirim (19 Mayıs 1945 töreni).

Meclis üyelerini siyasal parti kurmaya davet anlamına gelen yukarıdaki sözler, değişik tarihlerde aynı yöndeki girişimlerle desteklenmiştir. Bu girişim ve çabalar arasında şunlar bulunmaktadır: (1) Daha 1939 yılında parti içi denetimi sağlamak amacıyla parti içinde 30 kişiden oluşan bir "müstakil grup" kurulmuştur. (2) 1943 yılında yapılan iki dereceli genel seçimlerde ikinci seçmenlere tercih hakkı tanımak amacıyla seçilecek 458 milletvekilliği için 530 aday gösterilmiş ve böylece ikinci seçmenlerin sınırlı da olsa gerçek bir tercihte bulunmaları olanaklı kılınmıştır. (3) Çiftçiye Topraklandırma Kanunu (ÇTK) görüşmeleri çok partili geçiş yönünden önemli gelişmeler içermektedir:

(a) 17 Ocak 1945 tarihinde, TBMM'ye gerçek bir toprak reformu içeren ve toplumsal yapıda önemli bir dönüşüm öngören "Çiftçiye Toprak Dağıtılması ve Çiftçi Ocakları Kurulması Hakkında Kanun Tasarısı" sunulmuştur. Tasarı Komisyon'da başta komisyon sözcüsü Adnan Menderes olmak üzere büyük toprak sahiplerinin mücadeleleri sonucunda reform olmaktan çıkarılmıştır. Başbakanın da müdahale etmesiyle Komisyonda tasarıya eklenen meşhur "17 madde" Genel Kurul görüşmelerinin esasını oluşturmuştur.

(b) Tasarının Genel Kurul görüşmelerine 18 Mayıs 1945 tarihinde, bütçe görüşmeleri nedeniyle ara verilmiştir. 29 Mayıs 1945'te yapılan bütçe görüşmelerinde daha önce örneğine rastlanmamış biçimde yedi milletvekili (Bayar, Menderes, Koraltan, Köprülü, Sazak, Bayur ve Peker) bütçeye ret oyu vermiştir. Bu milletvekilleri ÇTK'ya da şiddetli muhalefet eden kişileri kapsamaktadır ve bu yüzden bütçeye verilen ret oylarının ÇTK'ya muhalefetle ilişkili olarak düşünülmesi gerekir.

(c) Tasarının Genel Kurul'daki görüşmeleri sırasında, bütçe görüşmelerinde ret oyu kullanan dört milletvekili (Bayar, Menderes, Koraltan ve Köprülü) tarafından 7 Haziran 1945 tarihinde CHP Parti grubuna "dörtlü tavrı" olarak bilinen bir önerge verilmiştir. Önerge çeşitli saptamalarla birlikte şu talepleri içermektedir:

1) Milli hakimiyetin en tabî neticesi ve aynı zamanda dayanağı olan Meclis murakabesinin anayasamızın yalnız şekline değil, ruhuna da tamamıyla uygun olarak tecellisini sağlayacak tedbirlerin alınması. 2.) Yurttaşların siyasî hak ve hürriyetlerini daha ilk Teşkilât-ı Esasiye Kanunumuzun gerektirdiği genişlikte kullanabilmeleri imkânlarının sağlanması. 3) Bütün parti çalışmalarının yukarıdaki esaslara tamamıyla uygun bir şekilde yeniden tanzimi

(d) Tasarı Genel Kurul'daki görüşmelerde, son derece yoğun ve etkili bir muhalefetin etkisiyle budanarak bir "reform" olmaktan çıkarılmış ve bu yüzden tasarının kanunlaşmasından hemen sonra verilen ve Tasarının kabul edildiği gün olan 11 Haziran gününün "Toprak Bayramı" olarak kutlanmasına ilişkin öneri oybirliğiyle kabul edilmiştir. Oybirliği

tasarının görüşmeleri sırasında muhalefetin isteklerinin kabul edildiğinin kanıtıdır.

(e) Dörtlü takrir, ÇTK'nın kabul edildiği günün ertesi gün 12 Haziran'da CHP'nin halihazırda demokratik hayata geçiş halinde olduğu gerekçesiyle reddedilmiştir.

(f) Muhtemelen ÇTK görüşmeleri sırasında muhalefet tarafından yükselen sese kulak verilerek 17 Haziran 1945 tarihinde boşalan altı milletvekilliği için yapılan ara seçimlerde CHP aday göstermemiş ve bir tür demokrasi şölenine dönüşen seçimlerde bağımsızların milletvekili seçilmelerine olanak tanımıştır.

(g) Bu gelişmelerin de etkisiyle yukarıda da belirtildiği gibi 26 Haziran 1945'te BM Anlaşması imzalanmıştır.

(h) Bundan bir ay sonra 18 Temmuz 1945'te bir işadamı olan Nuri Demirağ'ın başkanlığında "Millî Kalkınma Partisinin kurulmasına izin verilmiştir.

(i) Dörtlü takririn reddi Menderes ile Köprülü'nün *Vatan* gazetesinde açık muhalefete yönelmelerine ve 21 Eylül 1945'te ihraç edilmelerine neden olmuştur. Koraltan kamuoyunda ihraca karşı çıkınca o da ihraç edilmiştir. Bayar ise önce milletvekilliğinden ve daha sonra CHP üyeliğinden istifa etmiştir.

(i) İnönü 1 Kasım 1945 tarihli TBMM açış konuşmasında *Demokratik karakter bütün Cumhuriyet devrinde prensip olarak muhafaza olunmuştur...Bizim tek eksliğimiz, hükümet partisinin karşısında bir partinin bulunmamasıdır* biçimindeki konuşmasıyla muhalefete adeta parti kurma çağrısı yapmıştır. İnönü, başka bir konuşmasında dörtlü takriri verenlere ilişkin olarak şunları söylemiştir: *Bunu parti içinde yapmasınlar çıksınlar karşımıza geçsinler teşkilatlarını kursunlar ve ayrı bir parti olarak mücadeleye girişsinler.*

(j) Sözkonusu dört milletvekili İnönü'nün de onayını alarak 1 Aralık 1945'te Demokrat Partiyi (DP) kurmuşlar ve 7 Ocak 1946'da DP'nin kuruluşu onaylanmıştır.

ÇTK etrafında gelişen bu olaylar dizisi önce MKP'nin ve ardından DP'nin kuruluşuyla çok partili yaşama geçilmesinin nedeni olmuştur.

DP kurulduktan kısa bir süre sonra çok hızlı biçimde 34 il ve 160 ilçede teşkilatlanmıştır. Bu hız DP'nin CHP'ye meydan okuyabileceği ve 1947'deki genel seçimleri kazanıp iktidar olabileceği yönünde bir beklenti oluşturmaya başlamıştır. CHP bu gelişme karşısında korkuya kapılarak önce 1 Eylül 1946'da yapılması gereken belediye seçimlerini 26 Mayıs 1946 tarihine almıştır. Bu seçimlere muhalefet partileri katılmamış ancak iktidara ağır eleştiriler yöneltmişlerdir. Bu eleştiriler bir milletvekili tarafından bir soru önergesinde şöyle özetlenmiştir:

1. *Seçime iştirak serbest olmamıştır, çünkü: a) Seçimden bir gün önce polisler kapı kapı dolaşmış ve herkesin seçim yerine gitmesi lüzumunu bildirmişlerdir. b) Seçim günü saat 17 den itibaren birçok mahallelerde polis ve bekçiler; yine kapı, kapı henüz oy vermemiş olanlara uğramış ve sandık başına gitmeleri lüzumunu, ihtar etmişlerdir. Dolayısıyla seçime iştirak edenlerin sayısı ve nispeti bunu isteyerek yapanların sayısı ve nispetini değil ...Hükümet baskısına dayanamayanların veya buna cesaret edemiyenlerin sayı ve nisbetini görmektedir....*
2. — *Oylar gizli verilmemiştir...Seçim yerlerinde seçmenin oy kağıtlarını zarfa koyduğu yer onun kimse tarafından görülemeyeceği bir yer değildi, dolayısıyla herkesin zarfın içine, orada hazır tutulan iktidar mevkiinde bulunan partinin listesini mi yoksa daha önceden hazırladığı veya orada yazdığı bir listeyi mi koyduğu görülmekte idi... Eğer zarflama işini kimsenin göremeyeceği bir yerde yapmak mecburi olmayıp ihtiyari olursa böyle bir yere girmek isteyenler derhal şüpheli sayılabilirler. ...bu seçimde iktidar mevkiinde olan partinin*

muhalliflerinin aldıkları oylar, işbu muhalifleri gerçekten beğenen ve tutanların sayısını değil, ...kendisinde Hükümete rağmen oyunu açıklamak cesaretini gösterenlerin sayısını göstermektedir... 26 Mayıs seçimi ne serbest ne de gizli oyla yapılmıştır... bazı yerlerde yapılmış olan baskı, tehdit ve yolsuzluklar üzerinde şimdilik durmıyacağım.

Bu uzun alıntı önemlidir, çünkü 1946 Seçim Kanunu görüşmeleri 1946 belediye seçimlerine yönelik olarak bu soru önergesinde belirtilen eleştiriler üzerinden yürütülmüştür. Hatta bu soru önergesi 31 Mayıs 1946 tarihinde Genel Kurulda görüşülmüştür ve 1946 Seçim Kanunu'nun birinci görüşmeleri de aynı tarihte başlamış ve Kanunun görüşmelerinde yukarıdaki soru önergesinde dile getirilen eleştiriler önemli bir yer tutmuştur.

Bu arada 10-11 Mayıs 1946'da yapılan CHP 2. Olağanüstü Kurultayında genel seçimlerde başarılı olmak için dernek kurma önündeki engel ve yasakların kaldırılması, sınıf esasına dayalı parti ve dernek kurulmasına izin verilmesi; CHP tüzüğü'nün 4. maddesinde yer alan *Partinin Değişmez Genel Başkanı İsmet İnönü'dür* cümlesinin *Parti Genel Başkanı Büyük Kurultay tarafından dört yıl süre için Partili milletvekilleri arasından seçilir* biçiminde değiştirilmesi; İnönü'nün değişmez Milli Şef unvanının kaldırılması; Müstakil Grupun kaldırılması; iki dereceli seçim sistemi yerine tek dereceli seçim sistemi benimsenmesi biçiminde demokratik öneriler sunulmuştur. 1946 Seçim Kanununun bu öneriler çerçevesinde hazırlanan bir kanun olduğunu akılda tutmak gerekir.

Öncelikle belirtmek gerekir ki 5 Haziran 1946 tarihli ve 4918 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu'nun 1942 yılında çıkarılan 4320 sayılı Kanun'dan en önemli farkı *çift dereceli seçim sistemi yerine tek dereceli seçim sistemini* benimsemiş olmasıdır. 1946 Milletvekili Seçim Kanunun dayanağı olan Tasarı 14 Mayıs 1946 tarihinde Meclis başkanlığına sunulmuştur. Tasarı (1/594) bir milletvekili tarafından verilen bir kanun teklifi (4/72) ile birleştirilerek görüşülmüştür. Tasarı 27 Mayıs'ta Adalet Komisyonu ile İçişleri Komisyonu'nda, 28 Mayıs'ta da Anayasa Komisyonu'nda görüşülmüştür. Üç komisyon raporunun da temel vurgusu "Tek dereceli seçimde", millî iradenin doğrudan doğruya beyan ve izhar edilmiş, Millet Egemenliği bütün yüceliğiyle ifadesini bulmuş olacaktır. Tasarı 48 madde olarak sunulmuş ve Anayasa Komisyonu tarafından tasarıya yeni bir madde eklenerek madde sayısı 49'a çıkarılmıştır.

Dâhili Nizamname hükümlerine göre Tasarıların ivedilikle görüşme yasağı olduğundan teklifin Genel Kurul'daki birinci görüşmeleri 31 Mayıs 1946'da ve ikinci görüşmeleri 5 Haziran 1946'da yapılmıştır. İkinci görüşmede kabul edilen Kanun, 6 Haziran 1946 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Tasarının ikinci görüşmelerinin sönük geçtiği ve önemsiz sayılacak birkaç değişiklik dışında herhangi bir müzakere yapılmadığı görülmektedir. Ancak birinci görüşme daha sonraki dönemde de sürecek olan çeşitli tartışmaları içermektedir.

Tasarının geneli üzerinde konuşan Bayur *Tek dereceli seçimi ve dolayısıyla gerçek demokrasiyi getirmesi bakımından hepimizi sevindiren ve ümide düşüren bir kanun* biçimindeki övgüden sonra üç temel eleştiri yöneltmektedir: (1) Muhalefet partilerine siyasal iktidarı demokratik yöntemlerle değiştirme olanağı tanımaması, (2) Gizli oylama olmaması, (3) Seçimlere ilişkin denetimin adli makamlar yerine idari makamlara verilmiş olması. Tasarı üzerinde konuşan Menderes *yürürlükte olan Milletvekilleri Seçimi Kanunu(nun) ikinci Meşrutiyet intihabı Mebusan Kanununun ehemmiyetsiz farklarla bir devamından ibaret sayılabileceği*"ni ve "yürürlükteki bu kanun ile onun yerine geçecek olan tasarı arasındaki tek esaslı fark(ın) da ikinci seçmenlere ait hükümlerin kaldırılarak yerine tek seçim esasına göre hükümler konulmuş olmasından ibaret olduğunu açıklamıştır.

1946 Seçim Kanunu'nda her ili bir seçim çevresi olarak kabul edilmiştir (m. 1).

Nüfus	Mv. Sayısı
1-55.000	1
55.001-95.000	2
95.001-135.000	3
135.000-175.000	4
Sonraki her 40.000+1	

İllerden seçilecek milletvekili sayısının nüfus esasına göre belirlenmesi (*nüfus oranı sistemi*) yoluna gidilmiştir. Kural olarak her ilden en az bir milletvekili seçilmesi koşuluyla her 40 bin nüfus için bir milletvekili seçilmesi öngörülmüştür. Bu çerçevede çıkarılacak milletvekili sayısı şöyle belirlenmiştir (m. 2):

Tablo 1. Nüfusa göre mv. sayıları (1946)

Kanuna göre *Seçmen olabilmek için: 1) Türk olmak, 2) 22 yaşını bitirmiş olmak, 3) Kamu hizmetlerinden yasaklı olmamak, 4) Kısıtlı olmamak, 5) Yabancı Devlet uyrukluğunu öne sürmemek, 6) Yabancı bir Devletin resmî hizmetinde bulunmamak, şarttır* (m. 7). *Silâh altında bulunan erat, jandarmalar, subaylar, polisler, askerî memurlar ve askerî yargıçlar ve askerî okul öğrencileri seçmen olamazlar* (m. 8).

Seçimlerde uygulanması öngörülen seçim sistemi *geniş bölge*li ya da *listeli çoğunluk* sistemidir. Oy pusulaları seçmenler tarafından sağlanabileceği gibi seçim yerinde önceden hazırlanmış bulunan kâğıtlardan alınmak suretiyle kullanılması da mümkündür. Adayların adlarını gösteren ve önceden bastırılmış veya yazılmış oy pusulaları kullanılabilir. Ancak oy pusulalarının sandık başında yazılması da olanaklı kılınmıştır. Yazma bilmeyenlerin güvendikleri kimselere pusula yazdırmaları da mümkün kılınmıştır. Maddede “Pusulaları yazmak veya yazdırmak için seçim komisyonunca münasip bir yerin önceden hazırlanmış bulunması lâzımdır” biçimindeki hükümle sandık başında oy yazımının uygun bir yerde yapılmasına olanak tanınmaya çalışılmıştır. Maddede seçilecek aday sayısından az ve fazla isim yazılması halinde uygulanacak yöntem, oy pusulalarının şekliyle ilgili düzenlemelere de yer verilmiştir (m. 24). Kanunda, bir milletvekilinin birden fazla ilden seçilmesine olanak tanıyan bir hüküm bulunmaktadır. Milletvekili aday birden fazla ilde aday olup bu illerin tümünde seçilirse, hangi ilin milletvekili olacağı kendi tercihine bırakılmıştır. Bu durumda seçildiği diğer seçim çevrelerinde yeterli sayıda milletvekili seçilmemiş olacağından “milletvekilleri sayısı eksilen ilde boş yer için yeniden seçim” yapılması zorunlu kılınmıştır. Bu özelliklere bakarak Kanunla getirilen sistemin, belirli bir listenin olduğu gibi seçilmesini zorunlu kılan bloke listeli değil, “karma listeli çoğunluk sistemi” olduğu söylenebilir.

Tasarı üzerindeki görüşmelerde yukarıdaki paragrafta aktarılan düzenlemeler üzerinde iki temel eleştiri yapılmıştır. Bunlardan birincisi çoğunluk sistemi yerine nisbi temsil sistemi getirilmemesine, ikincisi gizli oylamanın sınırlı kalmasına yönelik eleştirilerdir. Eleştirilerde “azlıkta kalacak partilere teminat” olarak nisbi temsil sisteminin hükümet gerekçesinde ve görüşmelerde tartışılmaması dile getirilmiştir. Cevaplarda,

- Ülkenin “sınıf tezdariyle, doktrinlerle ayrılmış, bünyesi çatlamış bir memleket” olmayışı; nispi temsilin, toplumda sınıf farklılaşmaları dolayısıyla ortaya çıkan bölünmeleri gidermeye yönelik bir uzlaşma arayışının sonucu olduğu, oysa Türkiye gibi bölünmemiş ülkelerde bu tür bir uzlaşma arayışına gerek olmadığı,
- “Nisbî temsil usulü(nün) ne zannolunduğu kadar basit..., ne de zannedildiği kadar arzuya şayan bir şey” olduğu ve bu yüzden muhalefetten somut bir öneri de gelemediği,
- Nisbi temsil sisteminin koalisyonlar yarattığı, hükümetlerin sürekli değişimine neden olduğu ve “inkılap hamlelerinin” yürütülebilmesi için istikrarlı hükümetler yaratan çoğunlukçu sisteminin gerekli olduğu,
- Çoğunluk sistemiyle şahıslara, nisbi temsil sistemiyle partilere oy verildiği ve hem bizim de hem de demokratik

ülkelerde uzun süre başarıyla uygulanan bu sistemin değişmesi için bir neden bulunmadığı, belirtilmiştir.

İkinci eleştiri “Pusulaları yazmak veya yazdırmak için seçim komisyonunca münasip bir yerin önceden hazırlanmış bulunması” biçimindeki düzenlemeye yönelik “gizli oy” eleştirisidir. Bu eleştiri şöyle özetlenmiştir: “Sandık başında hazırlanmış duran ve içinde kimlerin isimleri yazılı olduğu belli olan bir listeyi alıp sandığa atması veya bunu almak istememesi yurttaşın reyini kimlerin lehine kullandığını açıkça meydana koyan bir usuldür.” Görüşmeler sırasında gizliliği sağlamaya yönelik şu öneri sunulmuştur:

Seçimler oy pusulalarını üstü mühürlü zarfa koyacakları sırada behemahal yalnız kalacakları ve kimse tarafından göremeyecekleri bir odaya veya bölmeye girmeğe mecburdurlar.

Cevaplarda,

- Vatandaşlara oylarını zarfın içine koyma olanağı tanınmasının gizliliği sağladığı,
- Evde yazılan pusulaların zarfa konabileceği,
- Gizli oy hakkının oyunu gizli kullanmak biçiminde bir mecburiyet doğuramayacağı, oyunu gizli kullanmak istemeyen vatandaşın bu hakkının elinden alınmasının özgürlüklere aykırı olacağı,
- Kanunda oyların gizliliği için özel yerler hazırlanmasının öngörüldüğü ve bu yerlerin mümkün olduğunca hazırlanacağı, ancak her yerde kapalı kabinler kurulmasının ağır bir mali yükten dolayı olanaksız olduğu, belirtilmiştir. Cevaplarda gizlilik sağlanmadıkça demokratik seçim yönünde adım atılmasının olanaksız olduğu; birkaç perdeyle bölmeler oluşturulabileceği ve bunun ağır bir mali yük oluşturmayacağı; oyların evde yazılmasının sorunu çözmeyeceği çünkü zarfa konma işlemi sırasında gizliliğin ortadan kaldırıldığı ileri sürülmüştür.

Kanunda, oyların kullanımı, sayım ve dökümüne ilişkin şu kurala yer verilmiştir:

Seçime katılan siyasi partilerin temsilcileri, oyların sandığa atılması ve açılıp tasnif edilmesi sırasında seçim kurulu ve komisyonlarında hazır bulunmağa yetkilidirler. Bu maksatla seçim kurulları başkanları, mahallerinde teşkilâtı olan yerlerde bu partilerin birer temsilcisini seçimde hazır bulunmak için yazı ile davet ederler (m. 34/1).

Bu hüküm muhalif partilerin mevzuatımızda da tanınmasını ...ve ... elle tutulur bir hakikat olarak çok partili bir idareye girmiş olmamızı göstermesi itibariyle sevindirici” bulunmakla birlikte “muhalif partiler temsilcilerinin seçim kurullarıyla seçim büro ve komisyonlarında âza sıfatıyla bulunmalarının itiraz ve zabıt tutturma hakkına sahip kılınmaması nedeniyle yetersiz görülmüştür. Bütün seçimlere hâkim olan eller(in) tamamen iktidar partisine mensup” olmaları nedeniyle “tarafsızlığı muhafaza imkânına sahip olamayan idarenin karşısında muhalif partilerin bir tek temsilcisine... sadece müşahit olarak bulunabilmeye müsaade etmek ve bunlara başka hiçbir salâhiyet tanımamak,... oyların sayım ve dökümü yönünden sorunlu görülmüştür. Bu amaçla müşahitleri komisyon üyesi yapan ve onları tutanakları imzalama yetkisi veren aşağıdaki önerge verilmiş, ancak reddedilmiştir:

Siyasi partilerin temsilcileri, seçim kurul ve komisyonlarında, onların bir üyesi gibi bulunmağa ve mazbataları imzalamaya yetkilidirler. Bu görevleri sırasında idari makamlar tarafından tevkif ettirilemezler. Tasnif esnasında partiler her sandık başında birer temsilci bulundurmak hakkını haizdirler, işbu parti temsilcileri görecekları kanunsuz ve yolsuz hareketlere karşı itiraz edebilirler. Seçim kurul ve komisyonları ve tasnif heyetleri her itirazlarını zapta geçirmek ve bunlar üzerinde karar almak mecburiyetindedirler.

Kanunda seçimlerin aynı gün yapılması için seçim büroları kurulması yoluna gidilmektedir. Önceki kanunda iller birer "seçim dairesi" ve her bucak bir "seçim şubesi" sayılmış ve "Teftiş Heyetleri"ne ye verilmiştir. Kanunda "Seçim Kurulları" ve "Seçim Büroları" oluşturulmaktadır:

Her ilin merkez ilçesinde ve o ile bağlı ilçe merkezlerinde seçimi idare ve kontrol üzere belediye başkanının başkanlığında beş kişilik birer seçim kurulu teşkil olunur. Bu kurul üyeleri belediye meclisleri tarafından ve kendi aralarından seçilir (m. 14).

Her seçim kurulu, vali veya kaymakamın başkanlığı altında idare kurulu ile birlikte toplanarak bütün seçmenlerin oylarını bir gün içinde kullanabilmelerini sağlamak amacı ile mümkün olduğu kadar sayısı bin seçmeni geçmemek üzere seçim bürosu adı verilen seçim sahaları teşkiline karar verir. Bu kararlarda büroların nerelerde kurulduğu, merkezleri ve hangi köy, mahalle ve sokakları kısmen veya tamamen içine aldıkları açıkça belirtilir... Seçim bürolarında, başkan ve üyeleri seçim kurullarınca seçilecek beş kişilik bir komisyon bulunur. Bu komisyonlar belediyesi olan seçim sahalarında belediye başkanlarıyla belediye meclisi üyeleri arasından...seçilir (m. 15).

Bu itirazlar 1946 Seçim Kanunu'nda tek dereceli seçim dışında yapılan düzenlemelerin muhalefet tarafından benimsenmediğini ve itirazların süreceğini göstermektedir.

Fahri BAKIRCI

KAYNAKÇA

AKIN, İlhan, **Türk Devrim Tarihi**, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1986.

AKŞİN, Sina, **Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi**, İmaj Yayınevi, Ankara 2009.

ARSEL, İlhan, **Türk Anayasa Hukukunun Umumi Esasları**, Mars Matbaası, Ankara 1965.

ATAAY, Faruk, **Türkiye Demokrasi Tarihi: 1789'dan Günümüze**, Nika Yayınları, Ankara 2020.

AYDEMİR, Şevket Süreyya, **İkinci Adam**, Cilt III, Evrim Matbaacılık, İstanbul 1983.

BAKIRCI, Seda, **Çiftçiye Topraklandırma Kanunu**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2009.

BAYKAL, Tan, "Türkiye'de İlk Seçimler ve Yasal Dayanakları", **Social Sciences Research Journal**, S. 2, Tokat 2018, s. 190-205.

ÇAVDAR, Tevfik, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi**, İmge Kitabevi, Ankara 1996.

EROĞUL, Cem, **Anatüzeğe Giriş ("Anayasa Hukuku"na Giriş)**, İmaj Yayınları, Ankara 2004.

EROĞUL, Cem, **Demokrat Parti: Tarihi ve İdeolojisi**, Yordam, Ankara 2013.

İDEM, Tekin, "Seçim Kanunları ve Uygulamaları Üzerinden 1946 ve 1950 Seçimlerine Bakış", **Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi**, S. 3, Nevşehir 2022, s. 1372-1389.

KARAL, Enver Ziya, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi: 1918-1965**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1981.

KÜÇÜK, Adnan, **İfade Hürriyetinin Unsurları**, Liberal Düşünce Topluluğu, Ankara 2003.

OLGUN, Kenan, "Türkiye'de Cumhuriyetin İlanından 1950'ye Genel Seçim Uygulamaları", **Atatürk Araştırma**

Merkezi Dergisi, S. 79, Ankara 2011, s. 1-36.

SANCAKTAR, Fatih Mehmet, **Osmanlı'dan Cumhuriyete Anayasa, Seçim ve Meclis Tecrübesi: 1876-1923**, Ötüken Yayınları, İstanbul 2021.

SOYSAL, Mümtaz, **Anayasaya Giriş**, İmge Kitabevi, Ankara 2011.

TANİLLİ, Server, **Devlet ve Demokrasi: Anayasa Hukukuna Giriş**, Say Yayınları, İstanbul 1982.

TANÖR, Bülent, **Osmanlı-Türk anayasal gelişmeleri**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001.

TİMUR, Taner, **Türk Devrimi ve Sonrası**, İmge, Ankara 1994.

TÜRK, Hikmet Sami, "Demokratik Rejim ve Seçim Sistemleri", **TBB Dergisi**, S 117, Ankara 2015, s. 419-452.

13/10/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/1946-secim-kanunu/?pdf=6065> adresinden erişilmiştir